
Małgorzata Latoch-Zielińska
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
ORCID 0000-0002-2481-6683

Przyszli nauczyciele o ekologicznym buncie młodych i edukacji klimatycznej

Ekologiczny bunt młodych i nie tylko

Wystąpienia w obronie natury mają na świecie i w Polsce już długą historię. Autorzy książki *O jeden las za daleko*¹ zwracają uwagę, że na gruncie polskim ostatnie 30 lat to coraz gwałtowniejsze spory o środowisko naturalne, przy czym, jak trafnie podkreślają „Kryzys (ekologiczny) nie jest jednak wyłącznie kwestią wycinki lasu – nie jest także problemem brudnego powietrza, zaśmieconych wód, ginących gatunków zwierząt czy topnienia lodowców. Kryzys ekologiczny nie rozgrywa się wewnątrz systemu – jest kryzysem samego systemu”².

Zatem nieposłuszeństwo ekologiczne należy rozpatrywać właśnie w kategoriach protestu – buntu przeciwko systemowi, który nie przeciwdziała skutecznie degradacji środowiska naturalnego i katastrofie klimatycznej. W książce *Efekt Czarnobyla*³ Kacper Szulecki, analizując pokrótce rozwój ruchu ekologicznego w Polsce w kontekście przemian demokratycznych zachodzących w latach 80. XX wieku, zauważa istotną rolę młodego pokolenia,

¹ *O jeden las za daleko. Demokracja, kapitalizm i nieposłuszeństwo ekologiczne w Polsce*, red. P. Czapliński, J. Bednarek, D. Gostyński, Warszawa 2019.

² Tamże, s. 15.

³ K. Szulecki, J. Waluszko, T. Borewicz, *The Chernobyl Effect: Antinuclear Protests and the Molding of Polish Democracy, 1986–1990*, Londyn – Nowy Jork 2022.

„ruch ekologiczny był elementem szerszego młodzieżowego oporu, bo to właśnie zmiana pokoleniowa wniosła bardziej radykalny impuls do opozycji”⁴. Przywołajmy zatem wybrane przykłady inicjatyw klimatycznych z ostatnich lat. Prezentowane poniżej działania zostały również poddane refleksji w ankiecie skierowanej do studentów specjalności nauczycielskiej, której wyniki zostaną przedstawione w kolejnej części tekstu.

Nie zabierajcie nam przyszłości – młodzi w obronie natury

Nie sposób nie rozpocząć omówienia protestów w obronie natury z ostatnich lat od Greta Thunberg, liderki Fridays for Future (Piątki dla Przyszłości). Ponieważ jej historia jest powszechnie znana, przywołajmy tylko najważniejsze fakty z jej „ekologicznej biografii”. Sześć lat temu środkową Szwecją wstrząsnęły olbrzymie pożary, które zniszczyły ponad 25 tysięcy hektarów lasów. Już samo to wydarzenie mogło wywrzeć wrażenie na każdym, kto czuje się odpowiedzialny za losy naszej planety. Jednak prawdziwym katalizatorem decyzji o podjęciu protestu przez Gretę było oświadczenie Christosa Stylianidesa, unijnego komisarza ds. pomocy humanitarnej i zarządzania kryzysowego, który komentując sytuację w Szwecji, powiedział, że takie klęski żywiołowe mogą zdarzyć się wszędzie i nie sposób im zapobiec, zaś zmiany klimatu to znak naszych czasów. 20 sierpnia 2018 roku Thunberg rozpoczęła pod szwedzkim parlamentem tzw. **strajk szkolny dla klimatu**, do którego stopniowo dołączyli koledzy ze szkoły, następnie akcja objęła cały kraj, by wkrótce zyskać wymiar międzynarodowy. Tego samego roku w grudniu Greta wzięła udział w szczycie klimatycznym COP24 w Katowicach, na którym wygłosiła cytowane na całym świecie przemówienie. Uderzyła w nim w koncerny paliwowe i przywódców najbogatszych państw świata, podkreślając przede wszystkim ignorowanie zmian klimatu wywołanych ekspansywną gospodarką i ich wpływ na losy milionów ludzi na świecie obecnie i w przyszłości. Szwedka jawnie zadeklarowała sprzeciw, mówiąc: „Nie przyszliśmy tu błagać światowych liderów o uwagę. Ignorowaliście nas w przeszłości i będziecie ignorować nas dalej. Wam skończyły się już wymówki, a nam kończy się czas. Przyszliśmy tu, by wam powiedzieć, że zmiana nadchodzi, czy wam się to podoba, czy nie. Prawdziwa siła leży w ludziach”⁵.

⁴ Historia walki: protesty ekologiczne w Polsce, <https://www.greeneuropeanjournal.eu/historia-walki-protesty-ekologiczne-w-polsce/> (dostęp: 20.08.2024).

⁵ P. Korzeniowski, *Kim jest Greta Thunberg? Historia i poruszające przemówienie 16-latki*, <https://noizz.pl/ekologia/greta-thunberg-kim-jest-historia-i-poruszajace-przemowienie-16-latki/qd8tz0f> (dostęp: 20.08.2024).

Warto jeszcze odnotować udział Thunberg w szczycie klimatycznym ONZ w USA oraz COP25 w Chile, czy też w Światowym Forum Ekonomicznym w Davos; miała również wystąpienie amerykańskim Kongresie. Jest także laureatką Right Livelihood Award (alternatywnego Nobla), uhonorowano ją tytułem człowieka roku tygodnika „Time”. Wspólnie z ponad setką ekspertów z różnych dziedzin stworzyła *Książkę o klimacie*⁶, której celem jest dostarczenie niezbędnej wiedzy na temat kryzysu klimatycznego. Protestując, wielokrotnie wchodziła w konflikt z prawem w samej Szwecji i poza jej granicami. W czasie procesu, który jej wytoczono za blokadę wejścia do parlamentu szwedzkiego w marcu bieżącego roku, tłumaczyła, że świat znajduje się w alarmującej sytuacji klimatycznej i obowiązkiem każdego odpowiedzialnego obywatela jest podejmowanie nadzwyczajnych działań. Obecnie jej osoba i działania poddawane są ostrej krytyce w Europie i na świecie:

Niektóre francuskie media opisały Thunberg jako „ikonę walki z globalnym ociepleniem” i „przywódczynię wysiłków o ochronę planety”. Kiedyś rzeczywiście mogła nią być. Teraz jednak z kefiją, skandując hasła uderzające w Izrael oraz domagając się wyzwolenia Palestyny, stała się – być może nieświadomie – uosobieniem tego, co konserwatywni komentatorzy we Francji nazywają „zionowym sojuszem” [...]. Thunberg jest liderem i ikoną – dla niedojrzałych oraz dla idiotów [...] jest liderem dla polityków, którzy przez lata prowadzili rujnującą politykę środowiskową, dopóki wściekłość protestujących rolników w całej Europie nie zmusiła ich do zweryfikowania działań. Zachód bardzo się zmienił od 2019 roku, gdy Thunberg rozpoczęła objeżdżać świat i napominać światowych przywódców w Londynie, Paryżu czy w Nowym Jorku. Ludzie, którzy powinni wiedzieć lepiej, podchwycili jej gniewną i oskarżycielską retorykę. Powieściopisarka Margaret Atwood porównała Thunberg do „Joanny d’Arc”, a magazyn „Time” ogłosił ją człowiekiem roku. Pięć lat później świat stał się o wiele bardziej brutalny, niestabilny i niebezpieczny. Poważni politycy muszą pilnie stawić czoła niezliczonym wyzwaniom stojącym przed Europą i USA. Nadszedł czas na powrót dorosłych. Era gloryfikowania Greta dobiegła końca⁷.

Działaniami Greta Thunberg zainspirowany został **Młodzieżowy Strajk Klimatyczny**. 15 marca 2019 strajkowali uczniowie ze 123 państw, zaś 20 września tego roku protesty odbyły się w około 150 krajach. Akcja z września nosiła znamieny tytuł „**Protest tysiąca miast**”. Uczniowie oraz

⁶ G. Thunberg, *Książka o klimacie*, tłum. M. Rogalski, Warszawa 2023.

⁷ *Era Greta Thunberg dobiegła końca. Czas na powrót dorosłych*, oprac. M. Kucharczyk, https://wydarzenia.interia.pl/interia-blizej-swiata/news-the-spectator-era-greta-thunberg-dobiegla-konca-czas-na-powr,nld,7331277#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=chrome (dostęp: 20.08.2024).

studenci w czasie zajęć wyszli na ulice miast, by zaprotestować przeciwko władzom, które nie podejmują skutecznych działań w walce z globalnym ociepleniem. Polscy uczniowie z ponad 70 miast szli m.in. z takimi hasłami: „Najpierw natura, później matura”, „Nie zabierajcie nam przyszłości”, „Nie ma planety B”, „Smog zabija”, „To nie świat, w którym chcemy żyć”, „Orzeł Biały w sadzy cały”, „Klimat z piekła rodem”, „Zmiana systemu, nie klimatu”, „Bądźmy dalej EKO wroczeni”, „Słaby klimat”, „Nie podnoście nam temperatury”, „Jeśli klimat się zmienia, to dlaczego nie my?”, „Dinozaury też myślały, że mają jeszcze czas...”, „Mam tak samo jak ty, miasto moje, w nim dym, najpiękniejszy mój świat, skończy się ot tak”⁸. Inicjatywy młodych w obronie klimatu doceniono specjalnym wyróżnieniem podczas VII edycji Nagrody Newsweeka im. Teresy Torąńskiej – „za naprawianie tego, co zepsuli dorośli”⁹. Z perspektywy edukacyjnej warto przywołać **postulaty**, które skierował do rządzących Młodzieżowy Strajk Klimatyczny. Młodym zależało na wprowadzeniu zmian systemowych w Polsce i Europie, które mogą zahamować szybko postępujące zmiany w środowisku naturalnym i powstrzymać katastrofę klimatyczną. Jednym z warunków wprowadzenia zmian jest mądra edukacja, dlatego jeden z sześciu sformułowanych postulatów dotyczył bezpośrednio kształcenia:

Domagamy się zawarcia kompleksowej i aktualnej wiedzy o mechanizmach kryzysu klimatycznego w podstawie programowej na wszystkich szczeblach edukacji, przy zapewnieniu kadrze nauczycielskiej obowiązkowych szkoleń w tym zakresie. Jednocześnie edukację klimatyczną w pełnym zakresie swoich kompetencji powinny zapewniać samorządy lokalne¹⁰.

Z punktu widzenia edukacji całego społeczeństwa istotny jest również postulat związany z rolą mediów:

⁸ Zob. „Mam tak samo jak ty, miasto moje, w nim dym”, <https://tvn24.pl/polska/strajk-klimatyczny-w-polsce-warszawa-krakow-poznan-i-inne-miasta-manifestuja-na-rzecz-klimatu-ra970969-ls2311040> (dostęp: 20.08.2024); P. Motyka, *Polacy boją się kryzysu klimatycznego. Młodzież będzie protestować w całym kraju*, <https://wiadomosci.onet.pl/nauka/globalne-ocieplenie-mlodzi-beda-protestowac-w-calej-polsce/plg8cqr> (dostęp: 20.08.2024); P. Korzeniowski, *Młodzieżowy Strajk Klimatyczny był pokojowy, ale stanowczy. „Dinozaury też myślały, że mają jeszcze czas...”*, <https://noizz.pl/ekologia/mlodziejowy-strajk-klimatyczny-15-marca-2018-roku-relacja/qjsmpe3> (dostęp: 20.08.2024).

⁹ *Pamiętajcie o Teresie*, <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/nagrody-newsweeka-im-teresy-toranskiej-gala-laureatow/99qtqj3> (dostęp: 20.08.2024).

¹⁰ K. Kozłowski, *O co walczy Młodzieżowy Strajk Klimatyczny? Sześć postulatów, których domagają się młodzi*, <https://noizz.pl/ekologia/o-co-walczy-mlodziejowy-strajk-klimatyczny-6-postulatow-ktorych-domagaja-sie-mlodzi/selzjk2> (dostęp: 20.08.2024).

Żądamy, by media wzięły na siebie odpowiedzialność za uświadamianie społeczeństwa o bezpośrednich zagrożeniach związanych z kryzysem klimatycznym. Wzywamy do priorytetyzacji tematu katastrofy klimatycznej w przekazie medialnym oraz posługiwania się językiem odzwierciedlającym wagę problemu¹¹.

Wiosną 2020 roku w reakcji na pełen niezgodnych z nauką tez o globalnym ociepleniu spot MEN i opublikowany na stronie epodreczniki.pl materiał edukacyjny dotyczący „wad i zalet” globalnego ocieplenia (*sic!*) młodzi aktywiści wystosowali do szefa resortu list otwarty, inicjując tym samym **Kampanię #Chcemy wiedzieć**¹². Przedstawiciele MSK apelowali

o naukę o klimacie rozumianą jako interdyscyplinarną dziedzinę, zajmującą się badaniem atmosfery, biosfery i zmiany klimatu w ściśle określonym wymiarze czasowym, oraz ich wpływu na życie ludzi. [...] na chwilę obecną polski program oświaty nam jej nie dostarcza [...] w obowiązującej podstawie programowej brakuje konkretyzacji wiadomości o kryzysie klimatycznym¹³.

Należy dodać, że list podpisali również liczni przedstawiciele nauki, organizacje społeczne, instytucje naukowe i samorządowe.

Przedstawiając inicjatywy klimatyczne, nie można pominąć działań, które są, delikatnie mówiąc, kontrowersyjne i wpisują się w ekoterroryzm¹⁴.

¹¹ Tamże.

¹² N. Zielińska, *#Chcemy wiedzieć, czyli młodzież o braku edukacji klimatycznej w programie nauczania*, <https://swiatoze.pl/chcemy-wiedziec-czyli-mlodziez-o-braku-edukacji-klimatycznej-w-programie-nauczania/> (dostęp: 20.08.2024).

¹³ MSK do ministra edukacji: „Chcemy w szkołach nauki o klimacie”, <https://krytyka-polityczna.pl/kraj/msk-do-ministra-edukacji-chcemy-w-szkolach-nauki-o-klimacie/> (dostęp: 20.08.2024).

¹⁴ „Początki ekoterroryzmu sięgają przełomu lat 60. i 70. XX wieku. To wówczas grupa studentów z Uniwersytetu Arizony, która mianowała się Eco-Raiders, dewastowała place budowy, sądząc, że prowadzone tam działania niszczą pierwotny ekosystem terenów pustynnych Arizony. Ta grupa stała się inspiracją dla kolejnych organizacji, określonych później jako ekoanarchistyczne” – M. de Martini-Dwojak, *Ekoterroryzm – czy to na pewno walka o środowisko?*, <https://ekobook.pl/ekoterroryzm-czy-to-na-pewno-walka-o-srodowisko>, <https://ekobook.pl/ekoterroryzm-czy-to-na-pewno-walka-o-srodowisko> (dostęp: 20.08.2024). Małgorzata Borkowska pisze, że „Pionierem ekoterroru w Stanach Zjednoczonych był bez wątpienia Ted Kaczynski, genialny matematyk z Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley, który porzucił karierę naukową i zamieszkał w chatce w lesie. Początkowo chciał być samowystarczalny, ale szybko przekonał się, iż nie jest w stanie uciec od cywilizacji. Przebywając w odosobnieniu, miał czas na snucie szalonych fantazji o destrukcji zindustrializowanego świata. Kaczynski przez 20 lat wysyłał listy-bomby do różnych instytucji. Zabił trzy osoby i ranił 29. Twierdził, że w ten sposób walczy z postępowem technicznym [...] Jednym z impulsów do radykalizacji stała się dla amerykańskich ekologów decyzja U.S. Forest Service o objęciu ochroną przed wyrębem i budową dróg

Jest to o tyle istotne, iż zdaniem wielu komentatorów wyrządziły one dużo szkód idei ochrony środowiska, o czym pisał m.in. Damian Halik: „Działania wymierzone w dobra kultury to chyba najgorszy z możliwych sposobów zwrócenia na siebie uwagi. Ideologicznym przeciwnikom daje się w ten sposób kolejny argument przeciw sobie; a osobom zwykle znajdującym się w centrum powód do niechęci wobec proekologicznych idei”¹⁵.

Jedną z form protestu nazwano **inwazją przyklejonych**. Aktywiści, aby zwrócić uwagę na problem zmian klimatu, przyklejają się do dzieł sztuki w muzeach. Tylko w 2022 roku aktywiści z organizacji Ultima Generazione w Galerii Uffizi we Florencji przykleili się do pancernej szyby, za którą był umieszczony obraz Sandro Botticellego pod tytułem *Wiosna*, zaś w mediolańskim Museo del Novecento przykleili swoje ręce do postumentu, na którym była ustawiona rzeźba Umberto Boccioniego *Jedyna forma ciągłości w przestrzeni*. Podobne incydenty odnotowano w Wielkiej Brytanii, gdzie aktywiści z grupy Just Stop Oil przykleili się do obrazów Vincenta van Gogha, Williama Turnera i Horatia McCullocha w muzeach w Glasgow, Londynie i Manchesterze. Z kolei w National Gallery of Victoria w Melbourne dwójka „ekologów” przykleiła się do obrazu *Masakra w Korei* Pabla Picassa, zaś w Monachium obiektem „klejowej aktywności” stał się obraz *Rzeź niewiniątek* Petera Paula Rubensa. W Hadze jeden aktywista przykleił swoją głowę do obrazu *Słoneczniki* Vincenta van Gogha, zaś drugi – rękę do ramy tego obrazu. Dzieła sztuki są również atakowane w inny, równie drastyczny sposób. *Słoneczniki* Vincenta van Gogha w londyńskiej National Gallery oblano zupą pomidorową, *Stogi siana* Moneta z poczdamskiego Museum Barberini zaatakowano ziemniaczanym purée. Na szczęście żaden z obrazów nie uległ zniszczeniu, ponieważ dzieła sztuki w muzeach są odpowiednio zabezpieczone przez szklane tafle. Inny incydent miał miejsce w madryckim muzeum Prado, gdzie aktywiści z ruchu Futuro Vegetal (Roślinna Przyszłość) pomalowali farbą przestrzeń znajdującą się pomiędzy obrazami Francisca Goi *Maja naga* i *Maja ubrana* oraz namalowali hasło „+ 1,5 stopnia”, mające zwrócić uwagę na postępujące ocieplenie klimatu. Ta sama grupa ma koncie atak w Muzeum w Barcelonie,

tylko 1/4 obszarów bezdrożnych. Dla wielu miłośników przyrody było to potwierdzenie tezy, iż tradycyjne sposoby walki o zachowanie dzikiej natury są mało skuteczne. Uznali, że powinni sięgnąć po bardziej zdecydowane metody. Przeszli od happeningów do usuwania znaków ze szlaków narciarskich, uszkodzania ciężkiego sprzętu, niszczenia dróg... Wciąż są zresztą aktywni. W USA w latach 2003–2008 ekoterrorysty spowodowali szkody o wartości 200 milionów dolarów. W efekcie FBI uznało ich za jedno z największych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa” – M. Borkowska, *Jak walczyć ekoterrorysty?*, <https://swiatwiedzy.pl/arttykul/jak-walczą-ekoterrorysty,aid,28> (dostęp: 20.10.2024).

¹⁵ D. Halik, *Sztuka na celowniku aktywistów, czyli co z tą ekologią*, <https://exumag.com/styl-zycia/felietony/ekologia-dzieła-sztuki-na-celowniku-aktywistów> (dostęp: 20.08.2024).

gdzie substancją imitującą ropę naftową oblano witrynę z repliką mumii faraona, zaś ścianę na tej wystawie oblano czerwonym płynem¹⁶.

Jak zaznaczono wyżej, dzięki właściwej ochronie dzieła sztuki nie ucierpiały w wyniku tych szokujących happeningów, natomiast z pewnością ucierpiało „dobre imię ekologii, którą nieustannie łączy się z działaniami osób niebędących ekologami, a jedynie próbujących w jej imieniu walczyć z wiatrakami”¹⁷.

Zupełnie inny „performance ekologiczny” zaproponowała **Cecylia Malik**, która ma swoim koncie kilka interesujących działań artystycznych i kampanii społecznych w obronie natury. Wspomniane akcje to „**365 drzew**”, której pokłosiem jest książka o tym samym tytule, będąca fotograficzną relacją wraz z komentarzami wspinania się każdego dnia na inne drzewo w odpowiednio dobranym stroju. Kolejna inicjatywa – „**6 rzek**” – to spływ krakowskimi rzekami na łódce ze sklejek i plastikowych butelek; tutaj również powstał cykl fotografii oraz film dokumentalny o krakowskich rzekach, zaś samą akcję zakończył performance *Wodna Masa Krytyczna*. **Modraszek Kolektyw** natomiast to grupa zainicjowana przez Cecylię Malik, protestująca w obronie Zakrzówka, terenu zielonego nad dawnym kamieniołomem, przekształconego w zalew, gdzie żyje m.in. modraszek – chroniony gatunek motyla. Cecylia Malik zainicjowała także protest przeciwko regulacji górskiej rzeki Białki. Akcja nosiła nazwę „**Warkocze Białki**” i wywodziła się od plecionego warkocza z płótna, który miał długość 5 km, czyli tyle, ile ta rzeka. Działaniem mającym na celu zwrócenie uwagi na masowy wyręb drzew w Polsce oraz znaczenie zieleni w życiu ludzi było kampania „**Matki Polki na Wyrębie**”. Malik, a potem inne kobiety, które dołączyły do akcji, karmiły swoje dzieci na wyrębach, najpierw w Krakowie, a potem w innych miastach. Aktywistki utworzyły tzw. kolektyw Matki Polki na Wyrębie. Z kolei akcja „**Siostry Rzeki**” była reakcją kolektywu Matki Polki na Wyrębie na zapowiedź budowy zapory w Siarzewie i drogi wodnej E-40. Grupa zorganizowała wiele happeningów (np. przypomnienie nazw dużych i małych

¹⁶ Zob. I. Popko, *Inwazja „przyklejonych”: słynne muzea bezbronne wobec nowej formy protestu*, <https://sukces.rp.pl/ekologia/art36828461-inwazja-przyklejonych-slynnne-muzea-bezbronne-wobec-nowej-formy-protestu> (dostęp: 20.10.2024); *Atak ekologów w muzeum w Barcelonie. Oblali „ropę” faraona*, <https://turystyka.wp.pl/atak-ekologow-w-muzeum-w-barcelonie-oblali-ropa-faraona-6833808902838944a> (dostęp: 20.10.2024). O. Papiernik, *Kolejne akty wandalizmu. Ściana z obrazami Goi na celowniku ekologów*, <https://kultura.dziennik.pl/news/artykuly/8581598,wandalizm-obraz-francisco-goya-muzeum-prado-madryt-ekolodzy.html> (dostęp: 20.10.2024); B. Rogowska, *Klej nową bronią ekoaktywistów. Przyklejają się do ferrari, dzieł sztuki, podłogi*, <https://vibez.pl/wydarzenia/klej-nowa-bronia-ekoaktywistow-przyklejaja-sie-do-ferrari-dziel-sztuki-podlogi-6827196182977024a> (dostęp: 20.08.2024).

¹⁷ D. Halik, *Sztuka na celowniku aktywistów...*

polskich rzek, haftowanie na kostiumach kąpielowych haseł odnoszących się do polskich rzek, wodne pokazy mody, spływ na galarze Wisłą z Krakowa do Gdańska), podkreślających walory polskich rzek i będących jednocześnie protestem przeciwko ich sztucznej regulacji¹⁸. Artystka uważa, że „Sztuką można robić piękne protesty, które ludzi jednoczą. Mamy kryzys duchowości, religie zostały upolitycznione i ludzie poszukują czegoś nowego. A coś może być bardziej logicznego i naturalnego niż ochrona przyrody i ziemi?”¹⁹. Trudno nie zgodzić się z taką tezą.

Ostatnio wiele kontrowersji wywołała akcja blokady ulic w Warszawie przeprowadzona przez aktywistów z organizacji Ostatnie Pokolenie. W ich liście do współobywateli czytamy:

Katastrofa klimatyczna to już nie odległa przyszłość ani abstrakcyjna teoria – to rzeczywistość tu i teraz [...]. Dzieci, które wieziecie w fotelikach na tylnych siedzeniach samochodów, które przez nas spóźniają się do przedszkoli, to pokolenie, które zmierza do świata bez przyszłości, by po drodze cierpieć na astmę, uciążliwy brak wody i jedzenia, dramat pożarów, bezpiecznego domu, utraty bliskich. **Blokujemy ulice, bo rząd, wiedząc o nadciągającej katastrofie, nie podejmuje działań na miarę skali zagrożenia, nadzwyczajnej mobilizacji, pełnej informacji i kompleksowego planu postępowania wobec katastrofy, która trwać będzie dziesiątki lat.** To nie jest już zwykłe

¹⁸ „Kolektyw przystąpił do Koalicji Ratujmy Rzeki, która zrzesza ponad 30 organizacji ekologicznych zajmujących się tematem na rzek w Polsce [...]. Akcją »Siostry Rzeki« chcemy pokazać, że rzeki są ważne dla normalnych ludzi. To są nasze miejsca wypoczynku, nasz element krajobrazu i zasób wody pitnej, niezbędny do życia każdego z nas. Jak matki chcemy, aby nasze dzieci miały do tego zagwarantowany dostęp. W akcji »Siostry Rzeki« to kobiety udzielają głosu swojej rzece: tej bliskiej, tej ulubionej, tej z dzieciństwa i tej nad którą spędza się każde wakacje. Każda uczestniczka wybiera rzekę, którą chce reprezentować i z jej imieniem staje w wodzie, śpiewając pieśń *Siostry Rzeki przybywajcie...* We wspólnym gronie dzieci, matek, babć, koleżanek, sąsiadek pokazujemy, że rzeki są naszym obywatelskim dziedzictwem i zasobem”. Zaczepnięto z: *Siostry Rzeki w Warszawie*, <https://siostryrzeki.wordpress.com/2019/04/26/siostry-rzeki-w-warszawie-14-07-2019/> (dostęp: 27.12.2024). Zob. też *Siostry Rzeki zapowiadają modę na rzeki*, <https://cswwiewiorka.tumblr.com/post/186372668850/siostry-rzeki-zapowiadaj%C4%85-mod%C4%99-na-rzeki> (dostęp: 27.12.2024); M. Mierzyńska, *Miałam kryzys w związku i chciałam uciec ze swojego życia. Zaczęłam wchodzić na drzewa*, <https://www.newsweek.pl/psychologia/sztuka-i-happeningi-z-misja-ochrony-przyrody-ekologiczne-protesty-cecylia-malik/9b4jll0> (dostęp: 27.12.2024); A. Lipczak, *365 drzew i 6 rzek*, <https://przekroj.org/sztuka-opowiesci/przemyslenia/365-drzew-i-6-rzek/> (dostęp: 27.12.2024); A. Sarnowska, *Cecylia Malik: burzyć tamy jak patriarchat*, <https://kultura.onet.pl/wywiady-i-artykuly/cecylia-malik-i-siostry-rzeki-burzyc-tamy-jak-patriarchat-wywiad/1xr8dwh> (dostęp: 27.12.2024); Cecylia Malik, <https://makinguse.artmuseum.pl/cecylia-malik/> (dostęp: 20.08.2024).

¹⁹ M. Mierzyńska, *O aktywistycznym (i nie tylko) życiu niesionym prądem rzeki opowiada Cecylia Malik*, <https://magovox.pl/cecylia-malik-wywiad-newsweek/> (dostęp: 20.08.2024).

zaniedbanie – to świadome ignorowanie kryzysu, który już w tej chwili odbiera ludziom życie, niszczy naszą przyszłość i odbiera rezerwy, których za chwilę nie będzie, wobec czego skutki katastrofy zaczną piętrzyć się, tworząc przewlekły stan nadzwyczajny, niedobory i nieustanne cierpienie. **Poprzez swoje decyzje i zaniechania, szczególnie brak realnego, długofalowego planu, rząd staje się współodpowiedzialny za śmierć ludzi i cierpienie nas wszystkich**²⁰.

Ta forma protestu spotkała się z małym zrozumieniem warszawian stojących w korkach, zaś początkowe zaciekawienie działaniami aktywistów, którzy mają na swoim koncie również atak farbą na warszawską Syrenkę czy przerwanie koncertu w Filharmonii Narodowej, przerodziło się w krytykę i brak poparcia dla takich działań, choć nie jest negowana sama idea walki o zmianę polityki klimatycznej.

Przyszli nauczyciele o aktywistach i inicjatywach ekologicznych oraz edukacji klimatycznej

Badanie, którego wyniki zostaną przedstawione, przeprowadzono w wybranych uczelniach wyższych. Celem badania było poznanie opinii studentów filologicznych kierunków nauczycielskich na temat zmian klimatycznych, określonych inicjatyw ekologicznych oraz przygotowania do prowadzenia edukacji klimatycznej w szkole. W badaniu nie podejmowano kwestii ewentualnego udziału respondentów w protestach i ich osobistych doświadczeń z tym związanych, ponieważ uznano, iż wprowadzi to kolejny wątek, wprawdzie ważny, ale wymagający pogłębionych eksploracji i odrębnej refleksji. Badanie przeprowadzono online z wykorzystaniem formularza stworzonego w serwisie Google i było ono anonimowe. Łącznie w badaniu wzięło udział 180 osób, w tym 69% stanowiły kobiety, 16% mężczyźni, zaś 15% zadeklarowało przy wyborze płci „inna”.

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że zdecydowana większość ankietowanych **zgodziła się z twierdzeniem, że „stan, w jakim znalazła się Ziemia, jest poważny i wymaga natychmiastowych działań”**. Takiej odpowiedzi udzieliło 83% respondentów, 13% natomiast nie zgodziło się z taką tezą, zaś 4% nie miało zdania. Uzyskane odpowiedzi wskazują na to, iż studenci zdawali sobie sprawę z tego, że zmiany klimatyczne dotkną w przyszłości właśnie najmłodsze pokolenia, oraz rozumieją powagę obecnej sytuacji naszej planety. Odpowiedzi udzielone na kolejne pytania wskazują dodatkowo, że nie była to jedynie deklaracja. **Zdecydowana większość ankietowanych**

²⁰ List Ostatniego Pokolenia do współobywateli, <https://ostatniepokolenie.org/> (dostęp: 27.12.2024).

(83%) wiedziała, kim jest jedna z najważniejszych twarzy młodzieżowych protestów w obronie natury, Greta Thunberg. Deklarujący znajomość Thunberg zostali poproszeni o opinię na temat jej działań. Uzyskane odpowiedzi można ująć w następujące kategorie:

- **nieznajomość aktywności Szwedki** (8% odpowiedzi), np. „Nie śledzę jej działań, znam ją głównie z memów²¹”;
- **ocena neutralna** (11% odpowiedzi);
- **poparcie dla działań** (41% odpowiedzi) – osoby wyrażające taką opinię podkreślały przede wszystkim fakt, iż Thunberg „jest dobrym przykładem tego, że młodzi ludzie także mogą działać i mają głos w tak kluczowych dla świata sprawach”. Może inspirować innych do działań na rzecz klimatu, bo „jako 21-letnia działaczka klimatyczna daje godny naśladowania przykład młodym ludziom”, ponadto „powinno się więcej mówić na jej temat i szerzyć wiedzę odnośnie jej działań, gdyż są czymś dobrym, pomagają zainteresować młodzież kwestiami klimatu”. Niektórzy zauważali, iż jej działania, choć dobre, są mało efektywne, ponieważ „nie były one brane na poważnie przez fora międzynarodowe”. Dla innych Thunberg jest już „bardziej symbolem ruchu niż skuteczną działaczką”;
- **brak poparcia** (40% odpowiedzi) – takie stanowisko było motywowane przede wszystkim niewłaściwymi formami realizacji zakładanych celów, np.: „Jej działania są ważne, ale swoje poglądy przekazuje w zły sposób. Działa to zdecydowanie na jej niekorzyść”; „Robi dobrze, ale kontrowersyjnie”; „Są zbyt radykalne”; „Mogłyby być przeprowadzone w trochę inny sposób i wtedy zyskałyby większą aprobatę społeczeństwa”. Wiele osób uważało, że swym radykalizmem Greta szkodzi całemu ruchowi: „Greta Thunberg wpływa negatywnie na obraz ekoaktywistów. Poprzez skrajnie radykalną krucjatę, jaką prowadzi w celu wg niej poprawy jakości planety – kompletnie radykalizuje środowisko i powoduje jedynie ostracyzm społeczeństwa wobec działaczy”; „W mojej opinii, była zbyt kontrowersyjną postacią i przez to niezbyt dobrą twarzą dla swojego ruchu”. Kilka osób wskazało na niezgodność pomiędzy promowanymi ideami a sposobem postępowania: „Greta uczestniczy w różnych szczytach, na które przylatuje samolotem. Praktyka mija się z teorią”. Jednak tutaj należy nie zgodzić się z tą opinią, ponieważ Szwedka jest jedną z ikon ruchu *flygskam*, czyli wstydu z powodu latania, na szczyt klimatyczny do USA popłynęła

²¹ Od redakcji: przytoczone wypowiedzi ankietowanych zostały poprawione jedynie w minimalnym stopniu pod kątem interpunkcji i błędów gramatycznych oraz ortograficznych.

katamaranem, korzysta z transportu kolejowego zamiast lotniczego²². Jedna z ankietowanych osób zwróciła uwagę na upolitycznienie ruchu ekologicznego: „Jestem ogromnym zwolennikiem podejmowania działań w sprawie zmian klimatu i niszczenia środowiska oraz zmianami, które pomogą im zapobiec, jednak uważam też, że istnieją narracje nietrafiające w sedno problemu lub nawet będące na rękę korporacjom dopuszczającym się nieetycznych i nieekologicznych praktyk oraz upolityczniające problem dotyczący każdego, niezależnie od przekonań. W dużym skrócie – w mojej ocenie Greta Thunberg promuje właśnie taką narrację”.

Odpowiedzi na kolejne pytania ujawniły brak wiedzy ankietowanych na temat sztandarowych inicjatyw ruchu ekologicznego:

- czym jest Młodzieżowy Strajk Klimatyczny, wiedziało tylko 53% badanych,
- o Kampanii #Chcemy wiedzieć słyszało tylko 17% badanych,
- o Proteście Tysiąca Miast słyszało tylko 20%,
- o postulatach Młodzieżowego Strajku Klimatycznego zawartych w liście do polityków słyszało 37%,
- o akcjach Cecylii Malik słyszało jedynie 15%.

Ponieważ walka o klimat to nie tylko społecznie akceptowane działania, ale także akcje noszące znamiona ekoterroryzmu, przyszli nauczyciele wyrazili swoją opinię na temat akcji aktywistów ekologicznych takich jak: blokowanie budowy dróg, niszczeniu sprzętu, który może wyrządzać szkody środowisku, uwalnianie zwierząt poddawanych eksperymentom naukowym lub hodowanym dla futer i skór, przyklejanie się w muzeach do słynnych obrazów i rzeźb czy oblewanie ich różnymi substancjami. **Zdecydowana większość ankietowanych (85%) nie popiera tak ekstremalnych działań**, zwracając uwagę na ich: a) **niezgodność z prawem**, b) **uciążliwość dla społeczeństwa**: „Niszczenie mienia nie jest dobrą drogą i często aktywiści nie biorą pod uwagę sytuacji ekonomiczno-politycznej i widzą tylko jedną stronę problemu”; „Nie popieram takich działań. Można działać na rzecz klimatu i być proekologicznym, nie powodując przy tym szkód”; „Zamiast egzekwowania siłą, można tę energię przekuć w działanie, które samo w sobie pomaga środowisku, a nie tego oczekiwać. Prawdziwi działacze tworzą nowe metody ratowania środowiska oraz sensowne postulaty, sadzą drzewa”; „Nie popieram wandalizmu,

²² „Na tzw. efekt Greta przed pandemią narzekały linie lotnicze SAS. Szkocja odrzuciła zamiar obniżenia podatków lotniczych, co CEO Światowego Centrum Monitorowania Ochrony Środowiska ONZ również przypisał aktywistce. Szwajcarski bank UBS przeprowadził badania na próbie 6 tys. podróżników. Dwadzieścia proc. twierdziło, że zaczęło ograniczać podróże samolotem przez wgląd na stan naszej planety” – A. Sieńko, *Przemysł lotniczy. Greta triumfuje, przewoźnicy walczą ze wstydem przed lataniem*, <https://bizblog.spidersweb.pl/linie-lotnicze-zerowa-emisja-co2-2050> (dostęp: 27.12.2024).

uważam, że można załatwić to inaczej, również wywołując rozgłos, ale nie niszcząc czyjejs własności/nie dewastując przestrzeni publicznej/nie łamiąc prawa”; „Uwalnianie zwierząt – to jest kłopotliwe, bo przecież wprowadzenie ich do ekosystemu powoduje zaburzenie równowagi międzygatunkowej i też może być szkodliwe dla lokalnego środowiska”; „Jeśli chodzi o niszczenie sprzętu, to jestem przeciwny, gdyż jest on używany do tworzenia niezbędnej infrastruktury, której używamy na co dzień”, c) **ogólny brak akceptacji dla takich akcji, negatywny wpływ na opinię o ekologach**: „Tego typu akcje powinny być wykonywane z zachowaniem pewnych norm społecznych”; „Jest [to] szkodliwe dla wizerunku aktywistów, którzy skupiają się na rzeczywistej działalności na rzecz klimatu”; „Ataki na dzieła sztuki – to szkodzi całemu ruchowi na rzecz klimatu, tworząc obraz aktywisty-barbarzyńcy”.

Odnosić należy również odosobnione opinie akceptujące wskazane aktywności, zwłaszcza dotyczące zwierząt: „Jeśli chodzi o uwalnianie zwierząt, to w 100% się zgadzam i popieram”. Pojawiły się również stanowiska, że tak ekstremalne inicjatywy są okazją do wzbudzenia zainteresowania problemem: „Popieram takie akcje. Czasami trzeba użyć radykalnych metod, aby zapobiec pogorszeniu się sytuacji”; „Rozumiem potrzebę nagłośnienia problemu. W pewnym momencie faktycznie może być za późno. Gdyby sufrażystki nie zaczęły wybijać szyb w oknach, kobiety długo nie miałyby praw. Analogicznie”; „Sądzę, że są to radykalne posunięcia, aczkolwiek dla władzy, która nie reaguje na problemy klimatyczne, [są] jedynym rozwiązaniem zwrócenia uwagi na istniejący problem”; „Niektóre z nich – blokowanie projektów infrastrukturalnych, niszczenie sprzętu – są dla mnie złem koniecznym. Nie da się wpłynąć na gospodarkę poprzez grzeczne strajki, które nie wpływają na przychody czerpane z nadmiernej eksploatacji środowiska”; „Destruktywne zachowania są ryzykowne, ale są też oznaką gotowości do działania. Dla wielu osób jest to jedyny sposób, żeby zostać wysłuchanym”.

Rozbieżność pomiędzy deklaracją podjęcia działań a faktyczną wiarą w skuteczność nieposłuszeństwa obywatelskiego młodych potwierdzają odpowiedzi w kolejnym pytaniu:

- młodzież powinna włączyć się w działania proekologiczne – 83% wskazań,
- ekologia i polityka klimatyczna to nie sprawy młodych – brak wskazań,
- dorośli nie liczą się ze zdaniem młodych ludzi w sprawie klimatu – 60% wskazań,
- młodzież ma wpływ na sprawy klimatu – 70% wskazań,
- młodzież nie jest w stanie nic zrobić w sprawie ekologii – 7% wskazań.

Znamienne jest również to, że tylko 10% uczestników badania potwierdziło czynny udział w różnych formach protestów w obronie klimatu. Wyniki badania pokazały wciąż niedostateczną wiedzę młodych ludzi na temat zmian klimatu oraz brak wiary w efektywność protestów w obronie klimatu. Stąd nie dziwią odpowiedzi na pytanie dotyczące edukacji klimatycznej,

która stanowiła jeden z postulatów Młodzieżowego Strajku Klimatycznego. **Zdecydowana większość (95%) przyszłych nauczycieli poparła żądania, argumentując to wagą problemu:** „Uważam, że to cenne, aby ludzie zdawali sobie sprawę z tego, jak ich codzienne wybory wpływają na klimat, a do tego niezbędna jest odpowiednia edukacja”; „Uważam, że taka edukacja się przyda każdemu nie tylko w szkołach”; „To bardzo słuszny postulat, młodzież powinno się kształcić od najmłodszych lat i zwracać szczególną uwagę, jak dbać o środowisko, wykształcić w niej wrażliwość na to, że przyroda jest bardzo ważnym aspektem dla każdego człowieka”. Ankietowani zwrócili też uwagę na **praktyczny aspekt wprowadzenia edukacji klimatycznej** do programu: „Mogłoby to pomóc uczniom bronić się przed dezinformacją i denializmem klimatycznym”. Studenci zauważają **niski poziom wiedzy na temat zmian klimatu oraz podatność na dezinformację:** „Zmiany klimatyczne spowodowane działalnością człowieka to jedno z najlepiej zbadanych naukowo zjawisk, jednak znaczna część społeczeństwa neguje zmiany klimatu, podając argumenty zdradzające ciężkie przypadki naukowego analfabetyzmu, lub chociaż prób umotywowanej politycznie manipulacji”; „problemem jest też niechęć/niezdolność osób decyzyjnych na poziomie administracji państwowej do korzystania z aktualnej wiedzy o problemach klimatu”. Badani zwrócili również uwagę na **obciążenie nauczycieli i uczniów dodatkowymi obowiązkami**, bez gwarancji sukcesu: „Z jednej strony jest to dobry pomysł, ale z drugiej jest to dokładanie nauczycielom i uczniom dodatkowych obowiązków. Nauczyciele pójdą na szkolenia, poświęcą temu czas, a uczniowie nie wykażą zainteresowania naukami w tej dziedzinie”. Ankietowani zaproponowali także **konkretne rozwiązania organizacyjne:** „To nie powinien być osobny przedmiot, a treści poruszane na różnych przedmiotach; jeśli byłby osobny, pewnie nie cieszyłby się dużym prestiżem i postrzegano by go jako kolejny «zapychacz» w przeładowanej podstawie programowej”; „Jako część składowa któregoś z przedmiotów przyrodniczych – bardzo dobry pomysł, jako oddzielny przedmiot – nie gdyż dzieciaki mają już wystarczająco dużo lekcji w planie”; „Powinien to być jednorazowy wykład czy też element lekcji wychowawczych, nie odrębny przedmiot”; „Przedmiot dodatkowy, jak religia czy etyka, na który można by było się zapisać”.

Tylko **5% badanych uważało, że takie działanie nie ma sensu**, jednak żadna z tych osób nie podała argumentów za takim stanowiskiem.

Przyszli nauczyciele zostali również zapytani o przygotowanie do prowadzenia edukacji klimatycznej w szkole. Uzyskane wyniki jednoznacznie wskazują, iż program studiów nie wyposaża studentów w konieczną wiedzę i kompetencje. Aż 86% ankietowanych było zdania, iż zajęcia w ramach studiów nie przygotowują do realizacji takiej edukacji, pozostałe 14% uważało, iż jest to tylko częściowe przygotowanie. Te wyniki potwierdzają samoocenę studentów w zakresie przygotowania do prowadzenia edukacji klimatycznej w szkole.

56% oceniło to przygotowanie na ocenę niedostateczną lub dopuszczającą, 20% – na dostateczną, tylko 20% – na ocenę dobrą, zaś 4% – na bardzo dobrą.

Studenci w zdecydowanej większości (68%) widzieli potrzebę i możliwość rozmowy na lekcjach języka polskiego lub obcego na temat zmian klimatycznych oraz młodzieżowych inicjatyw klimatycznych. Podawali również konkretne propozycje takich rozwiązań w postaci postulatów lub uwag dydaktycznych. Oto kilka z nich:

- „W podręcznikach są teksty, które trzeba przeczytać, często rozprawki czy eseje dotyczą problemów klimatycznych. Na pewno warto rozmawiać z uczniami po angielsku, nie tylko rozwiązuje to problem z niedostateczną wiedzy młodzieży na ten temat, ale [też] pozwala zrozumieć treści, które udostępniane są w Internecie w języku obcym”.
- „W przypadku lekcji z języka obcego, w szczególności angielskiego – uczniowie powinni mieć możliwość zapoznania się ze słownictwem, za pomocą którego mogliby wyszukiwać informacje naukowe w zagranicznych źródłach, oraz powinni być uczeni, jak to robić. Wymagałoby to od systemu szkolnictwa wprowadzenia zmian, które kształtowałyby uczniów krytycznie myślących i sceptycznych, jest więc wątpliwym, by którakolwiek władza podjęła takie kroki”.
- „W czasie analizy tekstu literackiego, np. *Ody do młodości*, można zwrócić uwagę na zaangażowanie młodych ludzi oraz ich siłę we wspólnych działaniach. Przez co można nawiązać do współczesnych inicjatyw proekologicznych «jako kontekstu społecznego»”.
- „Omawianie treści językowych/gramatycznych mogłoby się odbywać na materiale związanym z klimatem”.
- „Dyskusje, podsuwanie pomysłów, jak dbać o planetę przy okazji tematów na języku polskim, wspieranie akcji wolontariuszki i angażowanie w nie dzieci, prace dodatkowe motywujące do dbania o środowisko”.
- „Nie chcę odrzucać uczniów od ekologii, ale chcę się skupić na faktach. Można więc wspomnieć o papierowych słomkach zawierających PFAS – i skłonić do researchu nad lepszą alternatywą dla plastiku”.
- „Przy omawianiu tekstów o pięknie przyrody, mogłabym poruszyć sprawę klimatu. To też dobry materiał przy mówieniu o przełomie XIX i XX wieku oraz industrializacji. Mogłaby się wywiązać jakaś ciekawa dyskusja”.

Zakończenie

Przywołane wyżej przykłady inicjatyw klimatycznych młodych ludzi pokazują ich aktywność w przestrzeni publicznej. Ich niezgoda na świat i będące jej konsekwencją protesty są klasycznym przykładem buntu zewnętrznego

inspirowanego przez rozbieżność²³ między marzeniem o bezpiecznej przyszłości a codziennością z dojmującym brakiem adekwatnej do powagi sytuacji reakcji decydentów na zmiany klimatu, zanieczyszczenie środowiska, wymieranie kolejnych gatunków zwierząt, ekstremalnymi zjawiskami atmosferycznymi. Bunt ten rodzi się z bezradności wobec istniejącego porządku społeczno-gospodarczego, politycznego, a także światopoglądowego. Choć wyrasta z niemocy, jest niezwykle silny, potrafi jednoczyć wokół wspólnego celu, jakim jest obrona przyrody. Przykłady takiego buntu zostały przedstawione powyżej. Przyszli nauczyciele mają świadomość zmian klimatycznych i ich konsekwencji, posiadają wiedzę na temat najważniejszych inicjatyw klimatycznych i samych zmian środowiskowych. Nie mają jednak, jak sami podkreślają, narzędzi i kompetencji do prowadzenia zajęć obejmujących te zagadnienia. Wobec powyższego niezbędnym jest jak najszybsze wypracowanie nowego, wzbogaconego o wskazane kwestie modelu kształcenia nauczycieli. Celem edukacji klimatycznej powinno być nie tylko przekazanie wiedzy o problemach ekologicznych, ale także inspirowanie do aktywnego uczestnictwa w ochronie planety, budowania świadomości społecznej oraz rozwijania umiejętności niezbędnych do radzenia sobie z wyzwaniami klimatycznymi. Powinno być, jak trafnie pisze Piotr Skubała, „sprawienie, aby (młody człowiek) poczuł związek z miejscem, w którym żyje, z przyrodą, Ziemią; aby doświadczył bycia częścią wielkiej sieci życia”²⁴. Zgadzam się w pełni z cytowanym badaczem, że tak sprofilowana edukacja może pomóc „wychować pokolenie ludzi świadomych, empatycznych, rozumiejących swoje miejsce w biosferze, zdolnych do podjęcia skutecznych działań w celu zażegnania kryzysu klimatycznego i środowiskowego”²⁵. Żeby tak edukować, należy zmodyfikować kształcenie przyszłych nauczycieli w taki sposób, aby potrafili skutecznie przygotować młodych ludzi do wyzwań związanych z ochroną środowiska. Celem ma być emancypacja jednostki za pomocą edukacji, która nie tylko przekazuje wiedzę, ale również wzmacnia poczucie odpowiedzialności za środowisko i przyszłość naszej planety. Andrzej W. Nowak pisał: „Czas ucieka. Przyzwyczajamy się powoli do tego, że każdy miesiąc jest tym najgorętszym i rekordowym, że czapy lodu nikną, a klimat zaczyna być czymś równie niestabilnym jak pogoda. Jeżeli zawiedziemy, rozliczy nas sprawiedliwy osąd rozpalonego żaru słońca, bez lasu, który zamienia jego śmiertcionośne promienie w życie”²⁶.

²³ Szerzej o rodzajach buntu i jego mechanizmach pisze A. Oleszkowicz w książce *Bunt młodzieńczy. Uwarunkowania, formy, skutki*, Warszawa 2006.

²⁴ P. Skubała, *Jak edukować w czasach kryzysu klimatycznego i środowiskowego?*, [w:] *Edukacja humanistyczna V4 dla klimatu. Rozpoznania – dobre praktyki – rekomendacje*, red. B. Niesporek-Szamburska, M. Waclawek, Z. Obertova, Katowice 2023, s. 48.

²⁵ Tamże, s. 50.

²⁶ A.W. Nowak, *Czy słowo „las” wciąż znaczy „świat”?...*, s. 281.

Bibliografia

- Atak ekologów w muzeum w Barcelonie. Oblali „ropą” faraona, <https://turystyka.wp.pl/atak-ekologow-w-muzeum-w-barcelonie-oblali-ropa-faraona-6833808902838944a> (dostęp: 20.10.2024).
- Borkowska M., *Jak walczą ekoterrorysty?*, <https://swiatwiedzy.pl/artukul/jak-walcza-ekoterrorysty,aid,28> (dostęp: 20.10.2024).
- Cecylia Malik, <https://makinguse.artmuseum.pl/cecylia-malik/> (dostęp: 20.08.2024).
- de Martini-Dwojak M., *Ekoterroryzm – czy to na pewno walka o środowisko?*, <https://ekobook.pl/ekoterroryzm-czy-to-na-pewno-walka-o-srodowisko> (dostęp: 20.08.2024).
- Halik D., *Sztuka na celowniku aktywistów, czyli co z tą ekologią*, <https://exumag.com/styl-zycia/felietony/ekologia-dziela-sztuki-na-celowniku-aktywistow> (dostęp: 20.08.2024).
- Historia walki: protesty ekologiczne w Polsce*, <https://www.greeneuropeanjournal.eu/historia-walki-protesty-ekologiczne-w-polsce/> (dostęp: 20.08.2024).
- Korzeniowski P., *Kim jest Greta Thunberg? Historia i poruszające przemówienie 16-latki*, <https://noizz.pl/ekologia/greta-thunberg-kim-jest-historia-i-poruszajace-przemowienie-16-latki/qd8tzOf> (dostęp: 20.08.2024).
- Korzeniowski P., *Młodzieżowy Strajk Klimatyczny był pokojowy, ale stanowczy. „Dinozaury też myślały, że mają jeszcze czas...”*, <https://noizz.pl/ekologia/mlodziezowy-strajk-klimatyczny-15-marca-2018-roku-relacja/qjsmpe3> (dostęp: 20.08.2024).
- Kozłowski K., *O co walczy Młodzieżowy Strajk Klimatyczny? Sześć postulatów, których domagają się młodzi*, <https://noizz.pl/ekologia/o-co-walczy-mlodziezowy-strajk-klimatyczny-6-postulatow-ktorych-domagaja-sie-mlodzi/selzjk2> (dostęp: 20.08.2024).
- Lipczak A., *365 drzew i 6 rzek*, <https://przekroj.org/sztuka-opowiesci/przemyslenia/365-drzew-i-6-rzek/>
- List Ostatniego Pokolenia do współobywateli*, <https://ostatniepokolenie.org/> (dostęp: 27.12.2024).
- Mam tak samo jak ty, miasto moje, w nim dym*, <https://tvn24.pl/polska/strajk-klimatyczny-w-polsce-warszawa-krakow-poznan-i-inne-miasta-manifestuja-na-rzecz-klimatu-ra970969-ls2311040> (dostęp: 20.08.2024).
- Merton R.K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, przeł. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, Warszawa 1982.
- Mierzyńska M., *O aktywistycznym (i nie tylko) życiu niesionym prądem rzeki opowiada Cecylia Malik*, <https://magovox.pl/cecylia-malik-wywiad-newsweek/> (dostęp: 20.08.2024).
- Mierzyńska M., *Miałam kryzys w związku i chciałam uciec ze swojego życia. Zaczęłam wchodzić na drzewa*, <https://www.newsweek.pl/psychologia/sztuka-i-happeningi-z-misja-ochrony-przyrody-ekologiczne-protesty-cecylia-malik/9b4jllo> (dostęp: 20.08.2024).
- Motyka P., *Polacy boją się kryzysu klimatycznego. Młodzież będzie protestować w całym kraju*, <https://wiadomosci.onet.pl/nauka/globalne-ocieplenie-mlodzi-beda-protestowac-w-calej-polsce/plg8cqr>

- MSK do ministra edukacji: „Chcemy w szkołach nauki o klimacie”, <https://krytykapolityczna.pl/kraj/msk-do-ministra-edukacji-chcemy-w-szkolach-nauki-o-klimacie/> (dostęp: 20.08.2024).
- Nowak A.W., Czy słowo „las” wciąż znaczy „świat”? [w:] *O jeden las za daleko. Demokracja, kapitalizm i nieposłuszeństwo ekologiczne w Polsce*, red. P. Czapliński, J. Bednarek, D. Gostyński, Warszawa 2019. s. 275–281.
- O jeden las za daleko. Demokracja, kapitalizm i nieposłuszeństwo ekologiczne w Polsce*, red. P. Czapliński, J. Bednarek, D. Gostyński, Warszawa 2019.
- Oleszkowicz A., *Bunt młodzieńczy. Uwarunkowania, formy, skutki*, Warszawa 2006.
- Pamiętajcie o Teresie, <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/nagrody-newsweeka-im-teresy-toranskiej-gala-laureatow/99qtqj3> (dostęp: 20.08.2024).
- Papiernik O., Kolejne akty wandalizmu. Ściana z obrazami Goi na celowniku ekologów, <https://kultura.dziennik.pl/news/artykuly/8581598,wandalizm-obraz-francisco-goya-muzeum-prado-madryt-ekolodzy.html> (dostęp: 20.08.2024).
- Popko I., Inwazja „przyklejonych”: słynne muzea bezbronne wobec nowej formy protestu, „Rzeczpospolita”, <https://sukces.rp.pl/ekologia/art36828461-inwazja-przyklejonych-slynnne-muzea-bezbronne-wobec-nowej-formy-protestu> (dostęp: 20.08.2024).
- Rogowska B., Klej nową bronią ekoaktywistów. Przyklejają się do ferrari, dzieł sztuki, podłogi, <https://vibez.pl/wydarzenia/klej-nowa-bronia-ekoaktywistow-przyklejaja-sie-do-ferrari-dziel-sztuki-podlogi-6827196182977024a> (dostęp: 20.08.2024).
- Sarnowska A., Cecylia Malik: burzyć tamy jak patriarchat, <https://kultura.onet.pl/wywiady-i-artykuly/cecylia-malik-i-siostry-rzeki-burzyc-tamy-jak-patriarchat-wywiad/1xr8dwh> (dostęp: 20.08.2024).
- Sieńko A., Przemysł lotniczy. Greta triumfuje, przewoźnicy walczą ze wstydem przed laniem, <https://bizblog.spidersweb.pl/linie-lotnicze-zerowa-emisja-co2-2050> (dostęp: 27.12.2024).
- Siostry Rzeki w Warszawie, <https://siostryrzeki.wordpress.com/2019/04/26/siostry-rzeki-w-warszawie-14-07-2019/> (dostęp: 20.08.2024).
- Siostry Rzeki zapowiadają modę na rzeki, <https://cswwiewiorka.tumblr.com/post/186372668850/siostry-rzeki-zapowiadaj%C4%85-mod%C4%99-na-rzeki> (dostęp: 20.08.2024).
- Skubała P., Jak edukować w czasach kryzysu klimatycznego i środowiskowego?, [w:] *Edukacja humanistyczna V4 dla klimatu. Rozpoznania – dobre praktyki – rekomendacje*, red. B. Niesporek-Szamburska, M. Wacławek, Z. Obertova, Katowice 2023.
- Szulecki K., Waluszko J., Borewicz T., *The Chernobyl Effect: Antinuclear Protests and the Molding of Polish Democracy, 1986–1990*, Londyn – Nowy Jork 2022.
- The Spectator: Era Greta Thunberg dobiegła końca. Czas na powrót dorosłych*, oprac. M. Kucharczyk, <http://bit.ly/41Tlg10> (dostęp: 2024.08.20).
- Thunberg G., *Książka o klimacie*, przeł. M. Rogalski, Warszawa 2023.
- Zielińska N., #Chcemy wiedzieć, czyli młodzież o braku edukacji klimatycznej w programie nauczania, <https://swiatoze.pl/chcemy-wiedziec-czyli-mlodziez-o-braku-edukacji-klimatycznej-w-programie-nauczania/> (dostęp: 20.08.2024).

Future teachers on young people's ecological rebellion and climate education

Abstract

The article discusses selected examples of climate initiatives undertaken by young people and others, some of these initiatives cherishing wide social acceptance and some fuelling controversies. The research point is to examine the attitude that future teachers exemplify towards such civic activity and their readiness to conduct climate education at school. The summary includes comments regarding the education model that would favour both climate and environment.

Keywords: climate education, teacher education, youth climate strike, rebellion

Małgorzata Latoch-Zielińska – doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa, Katedra Edukacji Polonistycznej UMCS Lublin. Autorka licznych publikacji z zakresu edukacji polonistycznej, kształcenia kulturowego, aksjologicznego, medialnego, innowacji dydaktycznych oraz wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie kształcenia. Współautorka monografii *Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Szkice i studia z edukacji polonistycznej. O roli kulturowego doświadczenia przestrzenności* (Lublin 2016) oraz *Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Metodyczny wielogłos o różnych przestrzeniach* (Lublin 2016). Redaktorka monografii *Nowoczesna edukacja kulturalna* (2010); współredaktorka ośmiu monografii, w tym pięciu z serii *Nowoczesność i Tradycja w Edukacji Polonistycznej*.